

I. PÁROSÍTÓK (1–19.)

A párosítók vagy házásítók műfajában legényeket, lányokat „énekelnek össze”. Ez a fiatalság műfaja, amit a vasárnap délutáni közös játékok alkalmával énekeltek, mikor a falu mindkét nembéli fiatalsága együtt volt, de sor került rá a fonóban, vagy toll- és kukoricafosztáskor is. A fiatalság *Megy a kosár* nevű társasjátékát is mindig párosítók éneklésével fejezték be.

Bartók Béla osztályozása szerint a párosító alkalomhoz kötött „szertartásos dallamaink” egyik alcsoportja. A párosító műfajának első meghatározása is Bartóktól ered: „A párosító vagy »kidanoló« dalok szövegei olyan leányt és legényt neveznek meg, akiről a falu tudja vagy sejtí, hogy szerelmi viszonyban vannak egymással. A szövegek sablonai – szerelmi viszonyra történő tréfás célzások – állandóak, ebbe egyszerűen beléhelyezik az illető leány és legény nevét” (Bartók: *A magyar népdal XI–II–XIV*).

Párosító csak olyan alkalommal hangzott el, ha a kiénekeltek személyek (vagy legalább egyikük) jelen voltak. Távollévókról nem énekeltek párosítót.

„A nevek emlegetése különös személyi érdekeltséget, izgalmat jelent a megnevezetteknek, kellemezt vagy kellemetlent, aszerint, hogy eltalálták-e érzelmeiket vagy tréfás, gúnyolódó céllal össze nem illő párokat rendelnek együvé” – írja Kodály Zoltán a *Párosítók* kötetének bevezetőjében.

„Talán ősi névemeletető varázslat is lappang e dalokban: a nevek kihirdetése mintha elősegítené, hogy összekerüljenek, amint a ráolvasás is csak úgy hatott, ha a beteg nevét beleszórták. A páros nevek felírogatása, padba vésése pedig mintegy optikus varázslatnak hat” (MNT IV: 8. lap.).

A párosítás két ősi énekes népszokásunknak is szerves része, a *regölésnek* és a *szentiváni énekeknek*. Mindkét szokásnak jelentős része az „összeéneklés”. Ez a tény a párosítók hajdani mágikus jelentőségére utal.

A magyar népdalokra általában jellemző, hogy az egyes szövegműfajoknak nincsen külön dallamműfaja. A párosítók között mégis sok a *tipikus párosító dallam*, azaz, olyan dallam, amely csak párosító szövegekkel fordul elő, vagy csak kis százalékban társul a párosítókon kívül másféle szövegekkel is. Ennek egyik magyarázata a heterometrikus, különleges strófaszerkezet, ami megnehezíti a szöveg-dallam cserét.

Járdányi Pál vizsgálódásai a Magyar Népzene Tára sorozat *Párosítók* kötetének (MNT IV.) teljes magyar nyelvterületre kiterjedő anyagán fényt derítettek a szöveg- és dallamtípusok egymás közötti viszonyára (MNT IV: 25–55. lap). Ezek szerint megkülönböztethetők *tipikus* és *nem tipikus* párosító dallamok. A tipikusak, mint már említettük, kizárólag csak párosítókkal fordulnak elő, vagy zömmel azokkal. A nem tipikusak csak esetlegesen kötődnek a műfajhoz. Mindkét kategóriában elkülönülnek a *népdalok az egyéb*, idegen tulajdonságokkal rendelkező dallamoktól.

A *tipikus párosító népdalok* jellemzője, hogy kevés dallamcsaládnak sok változata él. Ez az állapot tanúskodik arról, hogy a hagyományban mélyen gyökereznek. Legszembeötlőbb és legállandóbb jegyeik a szótagszám és a ritmus. Heterometrikus formáik egyéni típusokat termeltek ki, melyek nehezen találhatnak másik megfelelő dallamtársra. A kis szótagszám és kis hangterjedelem további olyan régies tulajdonságok, melyek a szertartásos és gyermekdalok dallamvilágához kötődnek. A

bejárt hangterjedelem sem érinti a hangsor minden fokát. Még egy érdekes jelenség, hogy sok közöttük a több „hangnemű” család, azaz egy családon belül találunk *dó-*, *lá-*, *szó-* és *mi-* végű változatokat. Nagy többségük a magyar népzene **jövevény rétegébe** tartozik (Bartók C osztályába). Hiányzik közülük az új stílusú dalok osztálya, de a régi stílus izometrikus ereszkedő dallamai is.

A párosítók szövegeit a bennük szereplő jellegzetes motívumok szerint szokás csoportosítani.

A Vajdaság területén gyűjtött párosítók megerősítik a fent felsorolt jellemzőket. Párosítóink (1–19. sz.) hét-hét szöveg- és dallamtípust mutatnak be.

Közöttük a *Széles a Duna* (átugorja motívum, 8–14. sz.) legjellemzőbb és legegényibb párosító-dallamunk: kizárólag párosítóként fordul elő, Moldvát és Erdélyt kivéve egész nyelvterületünkön. A Duna menti Gomboson és a Szerémségben fríg, másutt, a terc nagyságától függően, moll vagy dúr-mixolid színezetű. Hangsoraik „hiányosak”, nem érintenek minden fokot (pl. a bácskertesieknél nem fordul elő a 6. és 7. fok, de a 2. fok is csak átmenőhangként: 13–14. sz.). Szaffikus formája és fríg változatai az ún. Rákóczi-nóta családfájával tartanak szorosabb rokonságot. Főként a bácskai Duna mentén (Gombos és Bácskertes), a Szerémségben és az al-dunai székelyektől került elő szinte minden változatuk. Az egyetlen Tisza menti változat (9. b sz.) talán az iskola vagy a rádió jóvoltából maradhatott fenn. Ez persze nem jelenti azt, hogy valaha sem ismerték ebben a térségben.

Legnépesebb variánskörrel rendelkező tipikus párosító népdal a *Zúg az erdő (ágyát magasra veti – kalapját rajta felejt)*, ill. *lovát ugratja* motívum: 1–4. sz.). Ez a két szövegmotívum gyakran együtt is szerepel (2. és 4. sz.), sorszerkezetük 8, 6, 8, 6 szótag. Ennek a családnak alcsoportja is elkülönül más szövegtípuson, a *János bácsi befogatta* kezdetű (*befogatta – lovát* motívum: 5–7. sz.). Sorszerkezete 8, 5, 8, 5 szótag.

A dallam, bár javarészt párosítókhöz vonzódik, más szövegműfajokkal is előfordul. Hangnemi- leg ez is többarcú, dúr vagy moll jellegű a terc nagyságától függően. Moldva kivételével mindenütt gyűjthető. Idegen kapcsolatai (cseh, szlovák) is kimutathatók. Az *ágyát magasra veti – kalapját rajta felejt*, ill. *lovát ugratja* motívum típusai nálunk csak az al-dunaiaktól nem kerültek elő eddig, egyébként, mind a Duna, mind a Tisza mentén előfordulnak (1–4. sz.). A Tisza mentiek között csak egy az igazi párosító, a többi ilyen jellege már megfakult. Vagy a betyárballadákhöz vonzódik, vagy 48-as honvéd dallá aktualizálódott (2., 2. a sz.). A *befogatta* motívum párbeszédés típusai (5–7. sz.) csak a Tisza mellékéről kerültek elő, a Tisza mindkét oldaláról.

Tipikus párosító **egyéb** dallam a *Konkoly Róza* kezdetű (aranybárány motívum: 18. sz.). Igen gyakran hangzik el párosítóként, különösen a Dunántúlon, dallama viszont német eredetű. Egyetlen változata nálunk Horgosról származik, de más műfajba tartozó szövegekkel sokszor találkozunk vele.

Többi szövegtípusunk dallama **nem tipikus** párosító népdal. Közülük a *káposztát főz* motívum előfordul mind a Duna, mind a Tisza mentén, mind pedig az al-dunaiaknál. Egy-egy adat képviseli mindegyik területet háromféle dallamtípuson (15–17. sz.). Nálunk nem kötődik ehhez a szöveghez külön dallamfajta. Vonzódik a dudanótákhoz (15. és 17. sz.), egy esetben pedig az ún. ugor-réteg táncdallá rögzült csoportjából választott ki egy népszerű dallamot (16. sz.).

Csak a Tisza mentéről került eddig elő a *Ki hallotta ennek hírét* kezdetű (*vágta a májfat – felkel* motívum: 19. sz.). A párosító a májusfa-állítás szokását énekli meg. Ennek sincs saját dallamtípusa, 8 szótagos sorszerkezete könnyen lehetővé teszi, hogy a szöveghez a legkülönbözőbb hagyományos és műdallamokat kölcsönözzék. Nálunk csak egy dallamtípuson gyűjtötték, ami a hagyomány közöttek értékeinek csoportjába tartozik.

Az itt bemutatott vajdasági párosítók viszonylag kis száma egyrészt a műfaj egykori gazdagságáról árulkodik, másrészt híven tükrözi, hogy az életforma változásával a műfaj hogyan veszíti el „kiházasító” mágikus jellegét és alkalomhoz kötöttségét.

1.

$\text{♩} = 126$

1. Bar - na kis - lány slin - gölt á - gyát

Ma - gas - ra ve - tet - te,

Bar - na le - gény a ka - lap - ját

Raj - ta fe - lej - tet - te.

2. vsz.

2. – Hozd ki, kislány a kalpom,
Hagy tegyem a fejemre,
Hogy ne süssön a holdvilág
Kacsintós szemembe!

Völgyes, Pósa Julianna (64).

Varga A., 1992.

A konkrét megnevezés helyett szereplő „barna kislány” és „barna legény” általában a nem funkcióban énekelt párosítóba szokott bekerülni. A típus változatát Kálmány Lajosnál is megtaláljuk (Szeged népe III: 5 [6].)

Dallama legnépesebb tipikus párosító dallamcsaládunk tagja, mixolid és dúr hangsorrá bővült hexachord.

Variáns: 2., 3.

Szövegtípus: MNT IV: II. 133.

Dallamtípus: MNT IV: 181–351.

2.

♩ = 120

1. Zúg az er - dő, zúg a me - ző,
 U - gyan ki zú - gas - sa?
 Ta - lán bi - zony Bo - gár Im - re
 A lo - vát ug - ras - sa?

1)
 ossia

2. Duli Maris hat párnája
 Magosra van vetve,
 Bogár Imre kis kalapja
 Bele van temetve.

3. – Hozd ki, Marcsa, kis kalapom,
 Hagy tégyem fejembe,
 Hogy nő süssön a napsugár
 Kacsintós szemembe!

Zenta, Mangurás Ferencné Nagy Anna (61).

Burány B.–Tripolsky G., 1965.

A konkrét neveket itt népszerű betyárballadánk szereplőinek nevével helyettesítik. A *Zúg az erdő* típus kapcsolatát *Angyal Bandi* betyárballadájával már a balladák között is láthattuk (VMND II: 64. sz.) Az azonos strófaszervezet is elősegíti a két szöveg összefonódását. Betyárok nevei, mint *Angyal Bandi*, *Rózsa Sándor*, *Bogár Imre*, vagy csak „betyár”, a *Párosítók* kötetében (MNT IV) is meglehetősen gyakoriak.

A dallam itt dúr hangsorrá egészült, mixolid fordulat nélkül.

Variáns: 1., 3.

Szövegtípus: MNT IV: II. 126. és 133.

Dallamtípus: MNT IV: 181–351.

2. a

1. Zúg az erdő, zúg a mező,
Vajon ki zúgatja?
Talán bizony Percel Móric
A lovát ugratja?

2. Szép ő maga, szép mindene,
Szép a paripája.
Vígan vágat a honvédek
Nyalka táborába.

Csóka, Mészáros Lajos (77).

Kónya S., 1976.

Szövege nem párosító. Jól példázza azonban azt az eljárást, miként lehet azonos klisék felhasználásával 48-as szabadságharcos katonadallá aktualizálni egy egészen más közegbe tartozó dalt.

(Perczel Mór és Kossuth Lajos nevét l. még MNT IV: 218. és 288., de Rózsa Sándor neve is a szabadságharcra kapcsolatban jelentkezik ugyanitt a 186. és 229. sz. alatt.)

Dallama azonos a 2. számú dallammal.

Szövegtípus: MNT IV: II. 126.

Dallamtípus: MNT IV: 181–351.

3.

1. Nemés Maris az ágyát
Magasra vetette,
Bacskó Mártony a kalapját
Rajta felejtette.

2. – Hozd ki, Ma - ris, ka - la - po - mat,

Tëdd az én fe - jem - be,

Hogy nē sūs - sön su - gá - ros nap

Ra - gyo - gós két szē - mēm - be!

1. vsz.

1. vsz.

Gombos, Bacskó Mártonné Nemes Mária (88).

Kiss L., 1938.

Szövege megegyezik 1. számú párosítónkkal. Dallamtípusa szintén, csak „moll” jellegű.

Közölve: MNT IV: 311.

Variáns: 1., 2.

Szövegtípus: MNT IV: II. 133.

Dallamtípus: MNT IV: 181–351.

4.

♩ = 96

1. Zugg az er-dő, zugg a me-ző,

Va - la - ki zú - gas - sa.

2) Ta - lán bi - zony Bar - na Pis - ta*

A lo - vát ug - ras - sa?

1) 2)
ossia ossia

2. Turkál Panna slingütt ágycát
Magosra vetette.
Barna Pista kis kalapját
Rajta felejtette.

3. Add ki, Panna, kis kalapom,
Hagy tégym fejembe,
Hogy nő nézzén mindén kislány
Ragyogós szemembe!

Gombos, Nemes Gáspár (63) és Nemes Gáspárné Vince Katalin (59).

Kiss L., 1939.

Szövege megegyezik a 2. számú párosítóval. A huszár variáns szintén nem áll egyedül a párosítók kötetében. Több esetben a magasra vetett ágyon csákót felejtnek kalap helyett.

Szövegtípus: MNT IV: II. 126. és 133.

Dallama nem tipikus, fríg dallam, de szerkezetében rokon az előzőekkel.

Dallamtípus: Járdányi I. 221, emlékeztet.

* Talán bizony egy szép huszár

5.

$\text{♩} = 116$

1. Já - nos bá - csi, ha be - fo - gi
 Négy szür - ke lo - vát,
 Do - rozs - má - ra fel - vi - szi ja
 Jul - csa ba - bá - ját.

1)
 ossia

2. János bácsi kérdi tőle:
 – Julcsa, mi bajod?
 Vízibornýú van tēbenned,
 Dagad a gyomrod!

3. – Mit kérdőzi, János bácsi?
 Úgyis tudja ke’!
 Diófából asztalomat
 Leborozta ken’!

4. Diófából asztalomat
 Leborozta ken’!
 Tornýos végű nyoszolyámat
 Szétrugdosta ke’!

Ebben a szövegtípusban a teherbeesés témája eléggé szokatlan, közönséges hangvételben, de valamennyi változatban egységesen jelentkezik (5–7. sz.). Egyes részletei sokszor vulgárisak, ezeket most kihagytuk.

Dallamszerkezete az eddigiekkel rokon, csak itt a II. és IV. sor 5 szótagú. Ugyanezek a sorok kvintviszonyban állnak egymással. Ötfokú dallam, III. sorzárlata kétféle lehet: kvart és kvint.

Variáns: 6., 7.

Szövegtípus: MNT IV: II. 255.

Dallamtípus: MNT IV: 181–351.

6.

♩ = 116

1. Bé - la bá - csi, ha bē - fog - ja

1) Négy szür - ke lo - vát,

2) El - vi - te - ti Do - rozs - má - ra

3) Mar - csa ba - bá - ját.

1) 2 a) 2 b) 3)
6. a 1. vsz. 6. a sz. 6. b sz. 6. b sz.

2. Azt kérdezi az orvos úr:
– Marcsa, mi bajod?
Vízibornyú van tébenned,
Dagad a gyomrod.

3. Sír a Marcsa, vigasztalják:
– Nő sírj, Mariskám!
Diófából lesz a bölcső,
Elingathatnánk!

4. – Biz énnékem, Béla bátyám,
Jól beadott kend!
Csipkés ajjú pöndölömet
Fölhajtotta kend!

Zenta, Mangurás Ferencné Nagy Anna (61).

Burány B.–Tripolsky G., 1965.

Lásd az 5. sz. alatt mondottakat. A dallam III. sorzárzata a három változatban (6, 6. a, 6. b sz.) háromféle: alaphang, kisterc és kvart.
Variáns: 5, 7.

6. a

1. Mikor egyszer János bácsi
Béfogta hat lovát,
Elvitette Kolozsvárra
Marcsa babáját.

2. Kérdézi a János bácsi:
– Marcsa, mi bajod?
Vízibornyú van tēbenned,
Az a tē bajod!

3. – Mit kérdézi, János bácsi?
Úgyis tudja ke’!
Dijófabú lész a böleső,
Ringathati ke’!

Zenta/Felsőhegy, Bodor Vera (61).

Burány B., 1975.

6. b

1. Pista bácsi befogatta
A jó két lovát,
Azon vitte a vásárra
Julcsa babáját.

2. Pista bácsi kérdi tőle:
– Julcsa, mi bajod?
Víziborjú van tebened,
Az a te bajod!

3. – Mit kérdi kend, Pista bácsi?
Úgyis tudja kend!
Diófából lesz a bölcső,
Ringathatja kend!

Magyarkanizsa, Bicskei Antal (61).

Juhász A.–Tripolsky G., 1971.

7.

$\text{♩} = 112$

1) _____

1. Já - nos bá - csi be - fo - gat - ta

Négy szür - ke lo - vát,

Föl - ül - tet - te a ko - csi - ra

Pan - ni - ka lá - nyát.

1) _____

2. vsz.

2. Kérdi tőle (ja) főorvos úr:
– Panni, mi bajod?
Viziborjú van tebenned,
Dagad a gyomrod!

3. – Mit kérdözi, főorvos úr?
Maj' mögtudja ken'!
Dijófabú lösz a böcső,
Ringathatja kend'

Magyarmajdány, Ágoston Mihályné Gyémánt Katalin (62).

Burány B., 1975.

Dallama felfelé bővült dúr-hexachord, a 7. fokot azonban nem érinti. Szerkezete annyiban tér el az eddigiekétől, hogy II. és IV. sorának 5 szótaga 4+1 tagolású, nem 2+3, mint az eddigieknél (5–6. sz.).
Variáns: 5., 6.

Szövegtípus: MNT IV: II. 255.

Dallamtípus: MNT IV: 181–351.

$\text{♩} = 80-88$

1. Szé - jés a Du - na, ma-goss a part - ja,

Nincs o - lyan le - gén, ki já - tó - rúg - ja!

Jós - ka á - tó-rúg - ja, nem sá - ros esz - má - ja!

Ezz ám a le - gén!

1) 2) 3)
2. vsz. 2. vsz. 2. vsz.

2. Letérszi bundáját a Duna mellé,
Lehajtja *ja* fejét Márrika mellé.
Márrika jár utána, kedvet hajt utána.
Ez ám a lěján! Ez ám a lěján!

Hertelendyfalva, Eröss Istvánné Kovács Teréz (54).

Kiss L., 1966.

Legjellemzőbb párosítónk, melynek dallama a legtipikusabb párosító dallamcsaládot képviseli. Csak párosítóként fordul elő. Hangnemi térképe legszínesebb, különleges ritmusa, szaffikus strófaszerkezete révén a legegységibb dallamtípusaink egyike (8–14. sz.). Moldván kívül mindenütt ismerik, de az erdélyi dialektusból is csak az áttelepült bukovinaiaktól került elő (8–9. sz.).

Ez a változat moll jellegű (*la*- végű), hangsorának 6. és 7. foka csupán jelentéktelen szerepet tölt be a dallamban, lényegében bővült pentachord. Formája szaffikus, AABC sorképletű, 10, 10, 12, 5 szótagszámokkal. Sorai összetettek, szükség szerint bővíthetnek is egy-egy szótaggal. Ritmusa az A sorokban 4+1 (2), 4+1 (2), a B sorban 2 (3)+4, 2 (3)+4, a rövid zárósorban (c) ismét 4+1. A középső B sor részei itt egymással kvart viszonyban állnak.

Variáns: 9–14.

Szövegtípus: MNT IV: 112.

Dallamtípus: MNT IV: 480–579.

Hangzó: 20.

$\text{♩} = 96-104$

1. Szé - jős a Du - na, ma-gos a part - ja,

Nincs o - lyan le - gén, ki át - u - gor - ja!

Jan - csi át - u - gor - ja, nem sá - ros boc - s - ko - ra!*

Ez ám a le - gén! Az ám a le - gény!***

1) 2. vsz. 2) a 9. b sz. 2) b 1955-ben 3) 9. b sz. 4) 9. b sz. 5) 9. a sz. 6) 9. b sz.

2. Letészi bundáját a Duna mellé,
Lehajcsa ja fejét Márka mellé.
Mári jár utána, kedvet hajt utána.
Az ám a lěján! Ez ám a lěján!

Hertelendyalva, Kovács Júlia (69, 80).

Király E., 1955, Kiss L., 1966.

Lásd az előző jegyzetét.

Dúr jellegű, bővült hexachord, az átmenő hangként érintett szeptim nagyságától függően lehet mi-xolid színezetű is. A 6. fok sem játszik a dallamban lényeges szerepet. A szaffikus strófa IV. sorát ismételik, nyilván, mert rövidnek érzik.

Variáns: 8., 10–14.

Szövegtípus: MNT IV: 112.

Dallamtípus: MNT IV: 480–579.

* 1955-ben: Átugorja Marcika, nem sáros csizmája!

** 1955-ben: Ez ám a legény! Ez ám a legény!

9. a

1. Szélés a Duna, magass a partja.
Nincs olyan legény, ki átugorja!
Berci átugorja, nem sáros bocskora,
Ez ám a legén!

2. Letészi szűrét a Duna mellé,
Lehajcsa fejét Rózsika mellé.
Rózsí jár utána, rózsát hány utána!
Ez ám a lěján! Ez ám a lěján!

Hertelendyfalva, Kerekes Andrásné Kuruc Veronika (52).

Kiss L., 1941.

Lásd a 9. sz. alatt mondottakat.
Közölve: MNT IV: 536.

9. b

1. Széles a Duna, magas a partja,
Nincs olyan legény, ki átugorja!
Barna Jóska átugrotta, a csizmáját nem sározta!
Ez ám a legény!

Mohol, Vlasity Károlyné Zélicity Klára (50).

Burány B., 1978.

Lásd a 9. sz. alatt mondottakat. Az énekes azt állítja, a rádióból tanulta. A változat az iskolai tandi-
lok között is szerepelt. A bácskai Tisza mentéről több adatunk nincs is.

10.

♩ = 88-92

1. Szé - lés a Ti - sza, ma - gos a part - ja,

Nincs o - lyan le - gín, ki át - u - gor - ja!

Sej, a Jan - csi ját - u - gor - ja, a csiz - má - ját nem sá - roz - za!

Ez ám a le - gíny! Ez ám a le - gíny!

3. vsz.

2. 3. vsz.

2. vsz.

3. vsz.

2. 3. vsz.

2. Létészi szűrét a Tisza mellé,
Léhajcsa fejét a Julcsa mellé.
Sej, Julcsa, járj utána, rétest hordj utána!
Ez ám a nagylány! Ez ám a nagylány!

3. Nė gondód, Julcsa, hogy mindig így lész!
Kilenc kis fickó a kuckóba lész!
Ěgyik mondja: mama! Másik mondja: tata!
Mama, kényeret! Tata, szalonnát!

Maradék, Berger Mihályné Szakáll Kató (69).

Bodor A.–Szemerédi M., 1992.

Lásd a 8. sz. alatt mondottakat.

Általában csak két versszakkal fordul elő, de három versszakos alakja sem egyedüli.

Hangsorát nagy terc és kis (fríg) szext jellemzi, melyben sem a 2., sem a 7. fok nem fordul elő. A fríg színezetű változatok (10–12. sz.) az ún. Rákóczi-nóta dallamcsaláddal tartanak közelebbi rokonságot. A III. dallamsor itt motívumismétlésből áll.

A szaffikus strófa rövid IV. sorát itt is megkettőzik.

Énekese nem tud róla, hogy „kidanoló” lenne. Ő sok nótát tudott, amit mások szórakoztatására énekelt, mikor a földön dolgoztak. Ez is köztük volt. Rákérdezés nélkül, magától jutott eszébe.

Variáns: 8–9., 11–14.

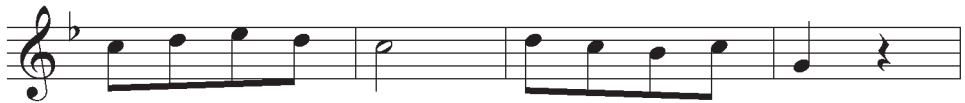
Szövegtípus: MNT IV: 112.

Dallamtípus: MNT IV: 480–579.

Hangzó: 19.

11.

♩ = 108

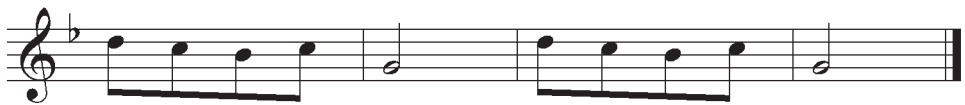
1. Szé - lés a Du - na, ma - gos a part - ja,

Az ám a le - gény, ki át - u - gor - ja!

Szú-nyog Gyur-ka át - u - gor-ja, a csiz-má - ját sēm sá - roz-za!

Az ám a le - gény! A hí - rēs le - gény!

2. vsz.

1. a Szélēs a Duna, magos a partja,
 Az ám a legény, ki átugorja!
 Nemēs Gáspár átugrotta, a csizmáját sēm
 sározza,
 Az ám a legény! Mégpedig legény!

2. Lētēszi szūrét a Duna* mellé,
 Lēhajtja fejét a Tréza** mellé.
 Tréza** jár utána, kendőt hord utána.
 Az ám a legény! A hírēs legény!
 Az ám a lējány! Mégpedig lējány!

Gombos, Bacskó Antalné Dinnyési Anna (59),
 Tamaskó Antalné Bacskó Rozália (62).

Kiss L., 1941, Bodor A.–Tripolsky G., 1972.

* padka
 ** Kati

Lásd a 8. sz. alatt mondottakat.

Ez is a Rákóczi-nóta családjába tartozó dallam, mint a 10. sz., csak III. sora oktávval lejjebb mozog, így a záróhang alatti VII. fokot is érinti.

Közölve: MNT IV: 558. (az 1941-es változat).

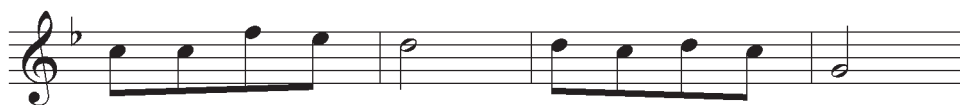
Variáns: 8–10., 12–14.

Szövegtípus: MNT IV: 112.

Dallamtípus: MNT IV: 480–579.

12.

♩ = 88

1. Szé - lés a Du - na, ma - gos a part - ja,

Az ám a le - gény, ki át - u - gor - ja!

1)

Bar - na Pis - ta át - u - gor - ja, csiz - mát sēm sá - roz - za!

Az ám a le - gény! Még - pe - dig le - gény!

1)

2. vsz.

2. Létészi szürét a Duna mellé,
Léhajtja fejét a Panna mellé.
Panna jár utána, kendőt hoz utána,
Szántallérosat! Szántallérosat!

Gombos, Nemes Gáspár (63) és Nemes Gáspárné Vince Katalin (59).

Kiss L., 1939.

Az előző párosító változata egy fokkal tágabb terjedelemben, szintén a Rákóczi-dallamcsalád tagja.
Közölve: MNT IV: 559.

Variáns: 8–11., 13–14.

Szövegtípus: MNT IV: 112.

Dallamtípus: MNT IV: 480–579.

13.

♩ = 132

1. Szé - lés á Du - ná, má - gos á párt - já,

Nincs o - lyán le - gény, ki át - u - gor - já!

Mer - sel át - u - gor - já, csizs - māt nem sã - roz - zã!*

Áz ām á le - gény!**

1. vsz. ossia ossia

2. Lētēszi szírét á feje mellé,
Lēhajtja fejét á Rozi felé.
Rozi jár utāná, kendét hord utāná.
Áz ām á legény!

2. a Lētēszi szírét á lová mellé,
Lēhajtja fejét babájá mellé.
Lēhajtja fejét á rózsájá mellé.
Pānni jár utāná, kendét hord utāná.
Áz ām á legény! Áz ām á legény!

Bácskertes, fiatal lányok.

Bácskertes, Janovics Jánosné Nagy Erzsébet (67).

Bácskertes, Péter Pálné Szurap Ilona (77).

Bácskertes, Guzvány Imréné Urbán Verona (71).

Guzvány Mihályné Jánosi Verona (65).

Kiss L., 1943.

Kiss L., 1960.

Kiss L., 1969.

Bodor A.–Németh I.–Silling I., 2000.

*Vagy: Rózsám átugorjá, csizsmājāt nem sãrozã!

Vagy: Rózsám átugortã, csizsmāt sēm sãrozã!

**Vagy: Áz ām á legény! Áz ām á legény!

A *Széles a Duna* közismertnek mondható bácskerteszi variánsa. Kiss Lajos *108 magyar népdal* című kiadványa révén valószínűleg az iskolák is segítették terjedését.

Oktávig bővült, *lá*-pentachord dallam, a 6. és 7. fok nélkül, de a 2. fok is csak átmenőhang szerepű. A terc nagysága változó. Szerkezetére ugyanaz érvényes, mint az eddigi változatokéra. A III. dallamsor itt is motívumkettőzésből áll, a rövidnek érzett IV. sort pedig meg is ismételhetik, bár ritkábban, mint az előző példákban.

Máig élő hagyomány Bácskerteszen.

Közölve: MNT IV: 562. (az 1943-as változat). Janovicsné előadása lemezen is hallható: MNZA IV:

1. 1 c (Alföld: 3).

Variáns: 8–12., 14.

Szövegtípus: MNT IV: 112.

Dallamtípus: MNT IV: 480–579.

Hangzó: 21. (Péter Pálné)

15.

♩ = 88

1. Ko-mám-asz-szony ká - posz - tát főz,

Fe - ji - be ü - tött a nagy gőz.

Hány-ja - ve - ti fá - ka - lán - ját:

Ki-höz ad - ja Má - ri lá - nyát?

2. Biró Gyurka tán elvészi,
Ha a jussát ráereszti.
– Neki adom a vagyonom,
Csak elvégye a leányom!

3. Nincsen fonal a rudamon,
Három pázsma motollámon.
Azt és hat hónapig fontam,
Mégés elégét aludtam!

4. Édes szemem, métt aludtál?
Édes kezem, métt nem fontál?
Me', ha többet fontál vóna,
A fejemén most konty volna!

Hertelendyalva, Kerekes Andrásné Kuruc Veronika (51).

Kiss L., 1940.

Népes változatkörrrel rendelkező párosító motívum. A 4. versszakát l. a menyasszonykísérők szövegei között is (66. sz.).

Dallama nem tipikus párosító népdal. Izometrikus dudanáta 4+2+2 szótaggal. Az al-dunaiak lakodalmias vendégküldő dalainak egyike is ezen a dallamon szólal meg (115., 115. a sz.).

Variáns: 115.

Szövegtípus: MNT IV: II. 212.

Dallamtípus: Járdányi I. 222 (székely).

16.

♩ = 138

1. A Var-gá-né, a Var - gá-né ká-posz-tát főz,

Fe - je - be ü - tött a nagy gőz.

Hány - ja - ve - ti ja fa - ka - na - lát:

Ki - hez ad - ja Mar - csa lá - nyát?

2. Ne búsuljon, ne búsuljon szegény feje,
 Balog Pali lész a veje!
 Ne búsuljon szegény feje,
 Balog Pali lész a veje!

Szilágyi, Buják Jánosné Bényei Ágnes (66).

Kiss L., 1969.

Szintén nem tipikus párosító népdal, a diatonikus *ugor-ereszkedő*, kvartisméltéses zárlatú táncdalok csoportjába tartozik. Egyéb szövegekkel gyakrabban hallható (VMND I: 172. sz.).

Szövegtípus: MNT IV: II. 212.

Dallamtípus: Járdányi I. 105. (általános).

17.

♩ = 92-108

1. A Var - gá - né* ká - posz - tát főz,

Kő - tő a - lá csa - pott a gőz.

Hány - ja - ve - ti fa - ka - na - lát,

Ki - nek ad - ja Ma - ri** lá - nyát?

3. vsz. II. a

2. Öreganyám lánya vagyok,
Azt csinállok, mit akarok!
Fölhajtom a szoknyám szélit,
Úgy megyek az utcán végig!

3. Elment a tyúk a vásárra,
Batyut kötött a hátára.
Batyut kötött a hátára,
Úgy ment a tyúk a vásárra.

4. Elment a tyúk a vásárra,
Nem jön vissza éjszakára.
Majd visszajön süve-főve,
de Nem ül többet az ülőre!

Mohol, Vlasity Károlyné Zélicity Klára (50, 52).

Burány B., 1978, 1980.

* Szomszédasszony
** Marcsa

Csak az első versszaka (*A Vargáné*, ill. *Szomszédasszony káposztát főz*) párosító, a többi más tréfás szöveg. A szövegtípus változatát Kálmány Lajosnál is megtaláljuk (Kálmány: Koszorúk I. 197 (37)). Dallama izometrikus dudanóta 4+2+2 szótaggal, kvintváltó sorviszonyokkal.
Szövegtípus: MNT IV: II. 212.
Dallamtípus: Járdányi I. 34. (általános, főként palóc).

18.

♩ = 104

1. Kon-koly Ró-za mén a kút-ra, kum,

Nem ta - lál a gya-log - út - ra, kum.

Nem ta - lál a gya - log - út - ra,

Csak az is - tál - ló - aj - tó - ra,

Ku - me, ku - me, kum.

2. Konkoly Róza aranbárán, kum.
 Aran betű van a vállán, kum.
 Aki aztat elolvassa,
 Azé lesz a Konkoly Róza.
 Kume, kume, kum.

3. A gőzösnek hat ablaka kum,
 Bárcsak mindje kipattanna, kum!
 Bárcsak mindje kipattanna,
 Hogy a Róza hazalátna!
 Kume, kume, kum.

4. A gőzösnek hat kereke, kum,
 Bárcsak mindje összetörne, kum!
 Bárcsak mindje összetörne,
 Hogy a Róza hazajönne!
 Kume, kume, kum.

„Ritka német dallam vegyül el úgy a magyar közt, mint a *Ha nékem szóltál volna* (PHÁ: 126. sz.) – írja Kodály (K-V: 61. lap). A dallam idegensége főleg az I. és II. dallamsor tercviszonyában és szekvenciázó III–IV. sorában szembeötlő. Német „eredetijét” *Es reiten drei Reiter zum Tore hinaus* kezdettel (Kerényi: 205) 1776-ban feljegyzett forrásból szokták idézni. Robert Schumann is feldolgozta *Carnaval* című zongoraművének fináléjában. Erre a dallamra énekelik a *Ballag már a vén diák* kezdetű ballagási dalt is. A magyar néphagyomány megannyi műfajában (párosítók, balladák, tréfás dalok stb.) számos dallamváltozat tanúskodik meghonosodottságáról. Más népeknél is, mint pl. a szerbeknél és románoknál, kitermelődtek ugyanennek a dallamnak az illető nép hagyományába többé-kevésbé beleillő változatai (a szerbeknél, többek között, pl. *Koje li je doba noći* kezdettel énekelik). Tipikus párosító, egyéb dallamként elsősorban a Dunántúltra jellemző. Nálunk egyetlen párosító változata Horgosról került elő. *Az aranybárány* motívummal kötetünkben, más szövegekben is találkozunk (127., 128. sz.).

Közölve: MNT IV: 840.

Szövegtípus: MNT IV: II. 44.

Dallamtípus: MNT IV: 835–867.

19.

$\text{♩} = 104$

1. Ki hal-lot-ta en-nek hí-rét?
Ba-bás Gyur-ka* le-gény-sé-gét?
Fű-rész-szel vág-ja a mály-vát**,
Hogy ne hall-ják csat-to-gá-sát.***

1) 3. vsz.   2) 19. a: 1. vsz.

2. Fölveti a bal vállára,
Fölvesi a bal vállára,
Viszi Julis ablakára:
Viszi Julcsa ablakára:
– Kelj fel, Julcsa, itt a mályva!
– *Nesze, Julcsa, itt a mályva!*
Jó éjszakát! Vigyázz rája!

3. Fölkelt Julis az ágyából,
Fölkelt Julcsa az ágyából,
Kendőt keres a sifonérből.
– Édesanyám, hol a kendőm?
Babás Gyurka* a szeretőm!

Csóka, Banka Mihályné Hecksó Erzsébet (52), Banka János (56).

Burány B., 1965, Kónya S., 1975.

* Túrú Gergő

** *májfa*, azaz *májusfa*

*** kopogását

Az itt mellékelt párosító szövegek csoportja (19., 19. a, 19. b sz.) a *májusfa*- (májfa, mályva) állítás szokását éneкли meg. A májusfa az ifjúság tavaszi szokásainak Európa-szerte ismert szimbolikus kelléke.

A májufát a legények éjjel, titokban vágják ki, díszítették, és hajnalra állították fel a lányos házak előtt. A reggelre pompázó fából következtettek arra, ki kinek udvarol, kinek állítottak legszebb fát, kinek a májfáját csúfította el reggelre a haragosa.

A szövegtípus többféle hagyományos és műdalos dallamtípussal fordul elő. A mi dallamunk vonala az új stílusú formák visszatérő szerkezetét követi, ritmusa azonban nem jellemző az új stílusra. Közvetlen változatát nem ismerjük, de nem tartozik a leghagyományosabb dallamalkotások közé. A közölt változatnál műdalosabb fordulatokkal is gyakori.

Szövegtípus: MNT IV: II. 132.

19. a

1. Hallották-ë annak hírét?
Tisza-parti legényék legénységét?
Fűrészsel vágta ja májfát,
Hogy në hallják ropogását.
2. Fölvette ja bal vállára,
Viszi Bözsi ablakába:
– Gyere, rózsám, itt a májfa!
Jó éjszakát! Vigyázz rája!
3. Főkel Bözsi az ágyából,
Kendőt keres a sifonjából.
– Gyere, rózsám, itt a kendőm!
Úgyis tē vagy a szeretőm!

Zenta, birkanyíró asszonyok.

Tripolsky G., 1967.

19. b

1. Hallottátok-ë már hírét,
(XY) legénységét?
Fűrésszel vágja a májfat,
Hogy në hallják kopogását.

2. Fölvette a bal vállára,
Viszi Julcsa ablakába:
– Nesze, Julcsa, itt a májfa!
Jó éjszakát! Vigyázz rája!

3. Fölkel Julcsa az ágyából,
Kendőt keres a sifonérből.
– Édésanyám, hun a kendőm?
(XY) a szeretőm!

(Akive' csúfóták, annak a neve.)

Magyarkanizsa, Losonc Istvánné Körmöci Borbála (66).

Bodor A., 1995.